

1924-1928 Yılları Arası İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda Şehircilik Açısından Su Konusu

The Water Subject in Terms of Urbanism in İstanbul Şehremaneti Magazine Between The Years 1924-1928

Dilek Başar¹

öz

Türkiye'de dergicilik faaliyetleri Tanzimat döneminde başlamıştır. Bu dönemdeki dergiler daha çok ilmi cemiyetlerin yayın organı şeklindeydi. 1924'te yayın hayatına başlayan, büyük ölçüde Kültür Tarihçisi Osman Nuri Ergin'in gayretleriyle yayımlanan ve daha sonra adı İstanbul Belediye Mecmuası olarak değiştirilecek olan İstanbul Şehremaneti Mecmuası ise Türkiye'nin ilk belediyeçilik dergisi olması açısından büyük önem taşır. Dönemin sosyal, idari, iktisadi, fenni ve imar ile ilgili yapısını ayrıntılı bir şekilde yansıtan dergi, 19. yüzyılda Osmanlı döneminde başlayan çağdaş anlamda şehirleşme çabalarının Cumhuriyet döneminde de hızlı bir şekilde devam ettiğini gösterir niteliktedir. Geçmişin ve tarihi değerlerin de korunarak Batı'nın örnek alındığı bu dönemde şehircilik ve belediyeçilik açısından birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de insanın şüphesiz en temel ihtiyacı olan su alanında yapılmış olanlardır. Dergide su ve su yapıları gerek belediyeçilik gerekse mimari açıdan incelenmiş; suyun durumu, nasıl işlendiği, su yapılarının inşası, su hatlarının çekilmesi, eskimiş su hattı ve yapılarının tadilatı gibi birçok bilgiye yer verilmiştir. Bunun yanında Batı'da su ile ilgili yapılan çalışmaların da derginin sayfalarında yer alması bu konuda da Batı'dan fikir edinilmeye çalışıldığını gösterir niteliktedir.

Bu çalışmada İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nın 1924-1928 yılları arasında Latin harflerinin kabulünden önceki dönemde çıkarılan Arap alfabesiyle yazılmış 51 sayısını incelenerek dergide yer alan su ile ilgili her türlü içerik tespit edilecektir. Elde edilen verilerle Cumhuriyetin ilk yıllarındaki su kültürü, su mimarisi ve su politikası gözler önüne serilerek belediyenin su konusuna verdiği önem ve bu konuda yaptığı çalışmalar hakkında bilgi verilecektir. İstanbul Belediyesi'nin hem Batı'daki farklı fikirlerden yararlanarak hem de kendi kültürel öğelerine sahip çıkarak hızlı bir yenileşme dönemine girdiği su konusu üzerinden gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Su, su yapısı, belediyeçilik, şehircilik, İstanbul Şehremaneti Mecmuası

ABSTRACT

Magazine publishing activities in Turkey started during the Tanzimat reform era. Magazines of that period were mostly publishing organs of scientific societies. *İstanbul Şehremaneti Magazine*, which was launched in 1924, was

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Dilek Başar (Doktora Öğrencisi),
İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları
Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
E-posta: dilek.bsr123@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7686-7389

Başvuru/Submitted: 13.02.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested:
01.03.2020

Son Revizyon/Last Revision Received:
10.03.2020

Kabul/Accepted: 11.03.2020

Online Yayın/Published Online: 30.03.2020

Atıf/Citation: Başar, Dilek. "1924-1928 Yılları Arası İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda Şehircilik Açısından Su Konusu", *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 9, 1 (2020): 29-53.
<https://doi.org/10.26650/jes.2020.003>

largely published thanks to the efforts of cultural historian Osman Nuri Ergin and the name would later be changed to *İstanbul Belediye Mecmuası* (Istanbul Municipal Magazine). The magazine is of great importance since it is Turkey's first municipal magazine. It reflects the social, administrative, economical, scientific and architectural structure of the period in detail and shows that urbanization that started in the Ottoman era in the 19th century in its modern sense continued rapidly into the Republican period. At a time when the West was adopted as an example while protecting the past and historical values, there were many activities in terms of city planning and municipal works. One activity area was the field of water, which is undoubtedly a fundamental human need. The magazine examines water and water structures in both municipal and architectural aspects and we can also find information about the availability of water, construction of water structures and water lines, and renovation of old water lines and structures. Water-related studies of Western origin were also published in the magazine, which shows that the West was a source of inspiration in this respect.

This study examines 51 issues of *İstanbul Şehremaneti Magazine* published in Arabic alphabet between the years 1924-1928 before the adoption of the Latin alphabet and all the content related to water in these issues was identified. The obtained data was studied to reveal the water culture, water architecture and water policies in the early years of the Republic and to provide information about the importance attached by the municipality to the water issue and its water works. The study attempts to show through the water issue that İstanbul Municipality entered a rapid renewal period both by benefiting from different ideas from the West and by protecting its own cultural elements.

Keywords: Water, water structure, municipal works, urban development, İstanbul Şehremaneti Magazine

EXTENDED ABSTRACT

Magazine publishing activities in Turkey started during the Tanzimat period. Until that time, magazines were usually media organs for scientific societies but later changed in character. Our study focuses on *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, the first municipality magazine of Turkey first published in 1924 thanks to the efforts of Osman Nuri ERGİN. It describes the administrative, scientific, social and economic character of the period in detail and demonstrates that urban development activities in modern sense that started in the 19th century Ottoman Empire continued rapidly in the Republican era as well.

The magazine is greatly important as it shows that the West was emulated but at the same time there was an attempt to protect the legacy and values of the past. This was a time of extensive endeavors on urban development and municipal work, which of course encompasses public utilities such as electricity, water and transportation. This article focuses on water. The magazine examines water and water structures in terms of municipal work, urban development and architecture and includes a great deal of information directly related to water such as the state of water, its treatment methods, construction of water structures and waterlines, and repairing and renovation of old systems and lines. Western studies on water were also included in the magazine, which shows the Western influence with regard to water as well.

The study covers 51 issues of *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* published in Arabic Alphabet in the years 1924-1928. The texts on water were Latinized and examined. The obtained data was used to shed light to the water culture and policies in the early Republican period. Many water-related topics were dealt with such as the attempts of İstanbul Municipality to evaluate

and generate solutions to all inconveniences regarding water, to construct and maintain various water structures, as well as how water was used in what areas.

The first article title “Water in Istanbul” informs that water in Istanbul was used in various areas from drinking and cleaning to fire extinction and ice making. With increasing population, the municipality searched for scientific and sanitary solutions on water by emulating the West. There were also criticisms of ineffective activities of water companies and activities that led to the destruction of historical buildings. Under the same title, the water companies in Istanbul called Dersaadet and Anadolu Ciheti, their operations and related criticisms are discussed. This is followed by a list of the water-related activities carried in Istanbul in the 1924-1928 period with particular reference to the construction and maintenance of fountains and water ways. Another title is “Water Structures in Istanbul”, which provides information about the number of fountains and newly-built fountains in the city during the said period, as well as the cisterns and their redeployment, water towers and fire pools, and related drawings and photographs of water supply systems.

Konya is the only city except for Istanbul about which the magazine provides information, particularly with regard to Meram Çayı and Çayırbaşı Suyu in the city. The suggestion to use water for power generation is noteworthy.

The study finally examines the water issue in the West and Western opinions about water. The Municipality occasionally invited Western experts to ask for their opinions on city development and sometimes sent observers to Western countries to study the innovations there; thereby acquired a great deal of information on the use, distribution and purification of water. Another interesting point is the emphasis on the fact that all activities had to be planned without causing any harm to the city’s identity and architecture.

In the years 1924-1928 during the early Republican period, the Municipality conducted various activities to ensure that the Istanbulites could live sanitary lives through technical means. The Western influence that started with the Tanzimat period was also felt strongly during this period in question when the West was adopted as a model in all urbanization efforts and municipal works. This period was marked by rapid innovation and urbanization with an effort to protect cultural elements and historical values and adoption of new ideas and opinions from the West. Some of these efforts had their repercussions in water structures and thus, historical buildings and even those that were not a product of Turkish civilization were protected with necessary maintenance and restoration operations were carried out for the buildings that required them. With an attempt to create a new façade for Istanbul in line with the opinions of both national and Western experts, these years witnessed one of the most significant modern stages of urbanization in a modern sense.

The study shows what was done regarding water during the early Republican period, the existing and destroyed water structures, the Municipality’s water policies and the fact that Western ideas were mostly adopted in innovation and urbanization.

The present article may guide future research in urbanization and art history.

Giriş

İnsanların yaşamlarını sürdürdüğü fiziksel çevrelerin en önemlilerinden biri de şehirlerdir. Şehirlerin planlanması, şekillendirilmesi, düzenli işleyebilmeleri için de yönetilmeleri gerekir. Bu etkinlikler “şehircilik” veya “kent düzenlemesi” olarak ifade edilir. Şehircilik; şehirlerin kurulmasına, düzenlenmesine, imarına, güzelleştirilmesine, genişletilmesine yönelmiş, bu konulara ilişkin ekonomik, toplumsal ve mali kurumlarla ilgili sorunları kapsayan bilim dalıdır.¹

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda şehirleşmeye yönelik başlatılan çağdaştırma çabaları, Cumhuriyet döneminde de sürmüş hatta daha da ileri götürülerek kentlerin günümüz koşullarını karşılayacak düzeye gelmesi için çalışılmıştır. Cumhuriyet dönemindeki bir diğer gelişme ise şehircilik, kent planlaması ve yerel yönetim konularında önemli sayılabilecek ilk yayın faaliyetlerinin başlamasıdır.

İstanbul Şehremaneti Mecmuası Türkiye'de belediye alanlarında yayımlanan ilk dergidir. Şehremaneti Neşriyat ve İstatistik Müdüriyeti Şubesi'nin Osman Nuri Ergin'in gayretleriyle 1924 yılının Eylül ayında yayımlamaya başladığı derginin adı daha sonra İstanbul Belediye Mecmuası'na dönüşecek ve 1928'e kadar 51 sayı olarak çıkmaya devam edecektir.

Latin harflerinin kabul edilmesinin (1928) ardından yayımını sürdüren dergi, bilindiği kadarıyla 1942 yılının Mart ayında basılan 199. sayısından sonra uzun süre çıkmamıştır. Dergide belediye ile ilgili mevzuat, istatistikler, iskan ve imara dair konular, şehir haberleri, belediye ile ilgili doğan hukuki ihtilaflar, resmi yazışmalar, trafik yönetmelikleri hakkında bilgi; idari, sıhhi, toplumsal ve kentsel sorunlar hakkında yazılar yanında İstanbul'un tarihi ve şehrin eski eserlerine dair araştırmalara da yer verilmiştir.²

Şehremaneti Mecmuası'nın ilk sayısında yer alan “Mecmua Programı” başlıklı yazıda Batı'da dergisi olmayan belediye olmadığı, bunun İstanbul Belediyesi için büyük bir eksik olduğu ifade edilmektedir. Şehremaneti Mecmuası'nda bundan böyle belediyeleri ve İstanbul kentini ilgilendiren her türlü gelişmeye yer verilecek, “Fenni, sıhhi, idari ve ümrani” bilgiler derginin başlıca konuları olacaktır. Ayrıca Batı ülkeleri belediyelerindeki gelişmelerden Türkiye Belediyeleri'ni bilgilendirmek için bu tür konularla ilgili yazılar Türkçeye çevrilerek dergide yer alacaktır.³

Makale, derginin 1924-1928 yılları arasında Arap alfabesiyle yayımlanmış 51 sayısını kapsamaktadır. Öncelikle İBB Atatürk Kitaplığı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Hakkı Tarık Us süreli yayınlar kataloğundan derginin 51 sayısına ulaşılarak dergi taranmış, su ile birinci dereceden ilgili metinler tespit edilip veriler Latin harflerine aktarılmıştır. Elde edilen verilerle Cumhuriyetin ilk yıllarındaki gerek belediye, şehircilik yönünden gerekse mimari ve sosyal açılarından su kültürü, su politikası gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Özellikle İstanbul

1 Cevat Geray, Ruşen Keleş, Fehmi Yavuz, Can Hamamcı, “Şehircilik”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.9, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983), 2358.

2 Semavi Eyice, “İstanbul Şehremaneti Mecmuası”, *DİA*, c.23, (İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 307.

3 Zafer Toprak, “Şehremaneti Mecmuası”, *Dünden Bugüne İslam Ansiklopedisi*, c.7, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayımları, 1994), 149.

Belediyesi'nin su konusuna verdiği önem, su ile ilgili olumsuzlukları görüp yorumlaması ve düzeltmeye çalışılması, su yapılarının inşası ve korunması, suyu kullanım alanları kısacası su konusunda yaptığı tüm faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir. Belediyenin hem Batı'daki farklı fikirlerden yararlanarak hem de kendi sosyal, ekonomik, kültürel değer ve unsurlarını göz önünde bulundurup koruyarak hızlı bir yenileşme dönemine girdiği su konusu üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır. Makale “İstanbul'da Su”, “Konya'da Su” ve “Batı'da Su ve Su Konusundaki Görüşler” olmak üzere üç ana bölümden oluşmuş; makalede alt başlık olarak su konusunda yapılan çalışmalar, su yapıları ve su şirketlerinden bahsedilmiştir.

İstanbul'da Su

Su, canlıların hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan en önemli unsurlardan biridir. Tarih boyunca insanların yerleşim yeri kurmak için su kenarlarını seçmiş olduğu görülmektedir.

Su, her dönemde şehircilik ve belediyeçilik açısından üzerinde durulması gereken noktalardan biri oldu. İstanbul halkı çağlar boyunca gerek Roma gerek Bizans gerekse Osmanlı döneminde suyla devamlı içi içeydi. Yerleşim yeri olarak bu kadar gözde bir yer olmasının hatta uğruna savaşlar yapılmasının nedenlerinden biri de buydu. Her şeyden önce iki suyun yani Karadeniz'le Marmara'nın bağlantı noktasındaydı. Bunun yanında değerli göl ve akarsulara da sahipti.

Su mimarisi; Osmanlı öncesi kendini özellikle kemer, mahzen v esarnıç mimarisi olarak gösterdi. Dönemin şartlarından dolayı suyu özellikle daha sonra kullanmak amacıyla depolama ihtiyacı duydular. O dönemde yaşanmış birçok savaş su hatlarına ve yapılarına zarar verdi. Günümüze sınırlı sayıda Bizans ve Roma dönemine ait su yapısı ulaşabildi.

Osmanlıda ise su kültürü farklıydı. Birçok çeşme ve sebil inşa edilip sular halkın yararına sunuldu. Ulaştırma hatlarıyla sular şehrin çeşitli noktalarına aktarıldı.

1923 sonrasında ise belediyeçilik ve şehirleşme çalışmaları hızlı bir şekilde devam etti. Özellikle Osmanlı'nın son dönemleri de dahil olmak üzere Batı'nın etkisi çok fazlaydı. Batı'da yapılan su ile ilgili çalışmalar örnek olması amacıyla tetkik edildi. Yeni su hatları çekildi, çeşmeler yapıldı. Eski su hatları, çeşmeler, teraziler tamir edilip daha modern ve işlevsel bir hale getirildiler. Bizans'tan kalma sarnıçlar ise temizlenip ziyarete açıldı.

Su konusunu yalnızca içme suyu olarak sınırlandırmak da yanlış olacaktır. Su ihtiyacı yaşam boyunca çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa eski İstanbul düşünüldüğünde sıklıkla yangınların meydana geliyor olması suya duyulan ihtiyacın en önemli göstergelerinden biridir. İstanbul'da yangınların büyümesinin en önemli nedenlerinden biri de suyun azlığı olarak görülmektedir. Bu yüzden o dönemlerde su depolama yoluna gidilmiş ve yangın havuzları yapılmıştır. Bunun yanında tarım için de su son derece gereklidir. 1927 yılında yapılmış olan İstanbul'daki yedi senelik yağış çeşidi ve miktarı ile ilgili tablo son derece önemlidir.⁴ Hangi

4 Ali Suad, “İstanbul'un Yedi Senelik Ahval-i Cüyesi Hakkında”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 33, (1927), 547-548.

yıllarda ne türde yağışların olduğunu gösteren bu tablo akarsu ve göllerdeki doluluk oranı hakkında çıkarımda bulunulmasına katkı sağlamaktadır, ancak o dönemde çiftçilik çalışmalarına fayda sağlaması amacıyla yapılan bu çalışmanın çiftçilik için çok faydalı olmadığı görülmüştür.

Su temizlik açısından da önemli bir ihtiyaçtır. İçme suyu ve temizlik suyu olarak farklı suların kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Kadıköy halinde içmek için Kayışdağı kaynak suyundan temizlik içinse Elmalı Suyu'ndan yararlanılmıştır.⁵ Suyun temizliği de üzerinde durulması gereken bir konudur ve o dönemde de belediyelerin en önemli vazifelerinden biri olarak görülmüştür. Hatta bu konuda Batı'da yapılan çalışmalar örnek teşkil etmiş, derginin sayfalarında yer almıştır.

Suyun farklı bir kullanımı da buz imalatı alanında olmuştur. İstanbul'da 29 Eylül 1925'te açılmış olan buz fabrikası, buz üretiminde Hamidiye Suyu'nu kullanmıştır.⁶

Bahsi geçen yıllarda en pahalı su İstanbul'daydı ve sürekli suya duyulan ihtiyaç artmaktaydı. İstanbul'da suyun metreküp fiyatı 14-15 kuruş civarındaydı. O dönemde bir ekmeğin yaklaşık 5 kuruş olduğunu düşünülduğünde suyun pahalılığı konusunda rahatlıkla yorumda bulunulabilir. Pahalılığın yanı sıra kişi başına düşen su miktarı da sağlıklı bir yaşamın sürdürülebilmesi için uygun değildi. Anlaşma yapılmış olan imtiyazlı su şirketleri de devletin yararını gözetmeden kendi çıkarları doğrultusunda çalışıyorlardı. Görevi temiz ve tazyikli su vermek olan Terkos Su Şirketi bu konularda başarılı olamadı. Şirketlerin çalışmalarındaki bazı sıkıntılardan da dolayı sonraki yıllarda imtiyazlı şirketler devlet tarafından alınacak, su konusundaki aksaklıklar giderilecektir.

1924(1340) yılına kadar devlet bazı kamulaştırma hareketlerinde de bulunmuştur. İstimlak edilen yapılar içinde su yapıları da mevcuttu. 1913-23 yılları arasında Aksaray yangın mahallinde 626, Fatih'te 239, Ayasofya'da 40, Cihangir'de 231, Çırçır'da 60, Balat'ta 3, Mercan'da 18, Beyazıt-Şehzadebaşı, Yerebatan yangın mahallerinde 27, Vefa yangın mahallinde 46 ve diğer yangın mahallerinde 33 kuyu, sarnıç ve mahzen istimlak edilmişti.⁷ Yangınlardan sonra yeniden imar yapılacağı zaman eskiden arsasında kuyu, sarnıç, mahzen bulunan mal sahiplerine başka yer düştüğünde yeni arsalarında bu su yapıları bulunmuyorsa belediyece bunların bedelleri de ödenirdi.⁸

Su yapılarının tarihi önemi de söz edilmesi gereken bir başka konudur. 1925 yılında Mehmed Ziya dergideki yazısında bu durumdan bahsetmiştir. Eskinin bir nevi eleştirisini yapan Mehmed Ziya, yol genişletme çalışmaları neticesinde birçok yapının yıkıldığı ve yerine yenilerinin yapılmadığını anlatmış; Divan Yolu'nda Köprülü Mehmet Paşa'nın, Çarşıkapı'da Kemankeş Mustafa Paşa ve İbşir Mustafa Paşaların türbe ve sebilleri ile Beyazıt meydanı köşesindeki Hasan Bey Çeşmesi, Koska'da Mir Hasan Paşa, Laleli yakınında Ayasağa Çeşmesi'nin bu çalışmalara kurban gitmiş yapılardan olduğunu belirtmiştir.⁹

5 “Kadıköyü'nde Meyve ve Sebze Halinin Resm-i Kuşadı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 13, (1341), 29-30.

6 “Buz Fabrikası”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 14, (1341), 74.

7 “İhsayı Kısım”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 12, (1341), 432.

8 Osman Nuri, “Ebniye Kanunu'nun Muadil Maddeleri ve Yangın Yerlerinin İmarı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 10, (1341), 303-304.

9 Mehmed Ziya, “İstanbul'un İmar ve Tezyini-6”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 9, (1341), 236-245.

Yukarıdaki bilgilerden de yola çıkarak suyun içmekten, temizliğe; buz imalatından, yangın söndürmeye kadar birçok alanda kullanılmış olduğunu görülmektedir. Şüphesiz ki şehirleşmenin ve nüfusun artmasıyla suyla ilgili yapılan çalışmalar da artmış, artan susuzluk sorununa fenni ve sihi çözümler aranmaya başlanmıştır. Su şirketlerinin yarar sağlamayan faaliyetleri ve geçmişte yapılan özellikle de tarihi yapıların yıkılmasıyla sonuçlanan çalışmalar eleştirilmiştir. Belediyecilik anlayışı Cumhuriyet sonrası şehre farklı bir bakış açısı getirmiştir.

İstanbul'da Su Şirketleri

İstanbul'da Şirket-i Hayriye dışındaki şirketler yabancı sermayesiyle kurulmuş ve onlar tarafından idare edilmiştir.¹⁰ Bu şirketlerin içinde su şirketleri de mevcuttu. İstanbul'da iki su şirketi bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Dersaadet (Terkos) Su Şirketi, diğeri ise Anadolu Ciheti (Üsküdar-Kadıköy) Su Şirketi'ydı. Şirketlerin görevi su ihtiyacını karşılamak ve binalara basınçlı su vermektir. Bu şirketler aynı zamanda da şehir için bir gelir kaynağıydı. Örneğin 1926 senesinde Dersaadet Su Şirketi'nden 20.000, Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi'nden 6.589.64 lira; 1927 senesinde ise Dersaadet Su Şirketi'nden yine 20.000, Üsküdar- Kadıköy Su Şirketi'nden ise 7.340.53 lira hisse ücreti alınmıştı.¹¹

İmtiyaz tarihi 17 Ekim 1888 olan Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi'nin imtiyaz müddeti 60 seneydi, 1948 yılında görevi sona erecekti. Sermayesi 75.000 liraydı. Şirket tarafından sevk edilen su miktarı; 1926 yılında 1.705.288, 1927 yılında ise 1.877.264'tü. 1927'de eski yıla göre 171676'lık bir artış yaşanmıştı. Şirketin sokaklara döşediği boru uzunluğu 171.028 metreydi. Şirkete ait 432 yangın musluğu vardı. Şirketin 5966 abonesi olup 4311 adeti şirkete, 205 adeti ise abonelere ait 4516 su saati mevcuttu. 15 adet genel ve ücretsiz, 1 adet ise ücretli çeşme açılmıştı. Şirketin geliri 1926'da 135.705, 1927'de 156.381; harcamaları ise 1926'da 27.623, 1927'de 24.778 liraydı. Şirketin gelirinde artma yaşanmış buna karşılık gideri düşmüştü. Şehremanetine ödediği hisse ücreti 1926'da 6.589.64 lira, 1927'de 7.340.53 liraydı. Şirketin çalışan sayısında da artış görülmüştü. 1926'da 44 çalışanı varken 1927'de çalışan sayısı 46'ya çıkmıştı. Suyun metre-küp fiyatı 15.14 kuruştur.¹²

Dersaadet Su Şirketi ise 1291'de Kamil ve Terno beylere verilen Trekos Suyu'nu işletme hakkıyla doğmuştur. Öncelikle Beyoğlu'nda daha sonra ise İstanbul cihetinde çalışmaya başlamıştır.¹³ Şirketin imtiyaz süresi 1887 senesinde 75 yıla arttırılmış ve imtiyazın 1962 senesinde son bulacağı kararlaştırılmıştır. 880.000 liralık bir sermayeye sahip şirketin sevk ettiği su 1926'da 4.029.432, 1927'de 4.117.628'dir. Su miktarında bir senede 88.196 artış olmuştur. Şirket sokaklara 337.265 metre boru döşemiştir. Yaptığı yangın muslukları sayısı

10 Osman Nuri, "İstanbul'da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 27, (1926), 130.

11 "Anonim Şirket ve İdareler", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 47, (1928), 644-663.

12 "İstanbul Su Şirketi", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 47, (1928), 661.

13 "İstanbul'da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 49, (1928), 25-30.

446'dır. Şirketin 1926'da abone adedi 15.708, 1927'de 16.349'dur. Abone sayısı bir yıl içinde 641 artış göstermiştir. Şirkete ait 10.833, abonelere ait 8.058 su saati mevcuttur. 38 ücretsiz, 54 ücretli çeşme yaptırmıştır. Şirketin geliri 1926'da 562.939, 1927'de 570.542; gideri ise 1926'da 383.189, 1927'de 429.960 liradır. Şirketin geliri de gideri de bir sene zarfında artış göstermiştir. Şirkette çalışan sayısı 1926'da 143, 1927'de 155 kişi olmuştur. Suyun metreküp fiyatı ise 14 kuruştur.¹⁴

Osman Nuri'ye ait dergide yer alan "İstanbul'daki Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi" adlı yazı önemlidir. Bu yazıda Terkos Su Şirketi ve şirketle yapılan mukavele incelenmiş, Emanet Encümeni mazbatasından bahsedilmiştir.

Osman Nuri Ergin öncelikle İstanbul Terkos Su Şirketi'nin belediye ve halkın yararına çalışmalar yapmadığını, halka suyun Batı'da olduğu gibi rahatlıkla ulaştırılmadığını ve Terkos Su Şirketi'nin yaptığı taahhütü yerine getirmedeğini eleştirmiştir:

"İstanbul Terkos Su Şirketi belediyenin haklarını gözetmemektedir. Şehre gerek fenni gerekse iktisadi zararlar vermiş olan şirket devamlı halk tarafından şikayet edilmektedir.

*Terkos Su Şirketi ile Nafta Vekaleti arasında yapılan anlaşma imtiyaz tarihinin uzatılması ve su dağıtım şebekelerinin genişletilmesi konularında yenilenmiştir. Şirket, imtiyaz süresinin uzatılmasını istemektedir; ayrıca su mecralarını ve su dağıtım şebekelerini bir taraftan Alibeyköyü'nde Çobançeşme'den başlayarak Kağıthane Köyü'nden Ayazağa Köşkü karşısına tesadüf eden Büyükdere Caddesi'ni takip ederek Rumeli sahilindeki köylere ve Karadeniz sahiline kadar uzatmayı taahhüt etmektedir; ancak şirket halkın ve belediyenin yararını gözetemeyen çalışmalar yapmamaktadır. Halkın bizde Batı'da olduğu gibi rahat bir şekilde elektrik, gaz ve su gibi ihtiyaçları şirketten dolayı karşılanamamaktadır."*¹⁵

Suyun rahat dağıtılabilmesi için boru çaplarının suya tazyik verebilecek ölçüde olması gerekliliği belirtilmiş; ancak bu konuda da Terkos Su Şirketi gereğini yapmamıştır:

*"Ayrıca tazyikli su aktarımı konusunda da büyük sıkıntılar mevcuttur. Tazyikli bir şekilde binaların yüksek katlarına basınçlı su ulaştırabilmek için su hazneleri yapılması gerekmektedir. Halbuki şirket imtiyazı aldığı tarihten itibaren sadece Feriköyü'nde yüksek bir su haznesi yapmıştır; ancak boruların çapını arttırmadığı için bunun da bir faydası olmamıştır. Bundan dolayı Beyoğlu'nda büyük ve yüksek binaların üst katına, İstanbul cihetinde ise Edirnekapı, Beyazıt, Cağaloğlu gibi yüksek noktalara su çıkarılmamış, hele ki yangın dolayısıyla su sarfedildiyse su miktarında da azalma görülmüş ve her büyük yangından sonra Terkos Suyu birden kesilmiştir."*¹⁶

14 "Anadolu Ciheti Su Şirketi" ,İstanbul Şehremaneti Mecmuası 47, (1928), 662.

15 Osman Nuri, "İstanbul'da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi", İstanbul Şehremaneti Mecmuası 27, (1926), 132-142.

16 Osman Nuri, "İstanbul'da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi", 132-142.

Suyun hanelere ulaştırılabilmesi için su hazneleri yapma kararı alındığı ancak bunun da gerçekleştirilmediği aynı zamanda da yine boruların yetersizliğinden dolayı yangın musluklarına yeterli suyun ulaştırılmadığı belirtilmiştir:

“Şehri susuzluk ve yangın tehlikesinden kurtarmak, suyun tazyikini arttırmak için öncelikle yüksek mahallelere ve yüksek katlara su çıkarabilecek büyük çaplı boruların kullanılması gerekmektedir. İkinci olarak yüksek mahallelere yüksek su hazneleri yapılmalıdır. Edirnekapı’ya 800 metrekiplük bir hazne yapılması kararlaştırılmış ancak yapılamamıştır. Bu hazne yapılmış olsaydı 65-70 rakımlık mahallelere su ulaştırılabilecekti ama yine de Beyazıt ve Cağaloğlu gibi şehrin yüksek yerlerine hiçbir fayda sağlamayacaktı. Feriköyü’ndeki hazne ise kendi çevresine dahi yeterli olmamıştır. İstanbul tarafında su borularının çapı en fazla 300, Beyoğlu’nda 600 milimetredir. Şebekeyi teşkil eden boruların yüzde ellisi 40 ve 60 milimetredir. Boruların çapı yangın muslukları açısından da önemlidir. İtfaiye tesisatı için boru çapları düşük kalmaktadır. İstanbul’da boru çaplarının 100 ve hiç olmazsa da 90 olması gerekmektedir. Şehrin en müsait olmayan noktalarında bile bir katlı evlere su taşıyabilmek için 15 metre, iki katlı evlere 19, üç katlı evlere 23 metre tazyik olması gerekir.”¹⁷

Osman Nuri Ergin yazısının bu bölümünde önerilerde bulunmuş, tulumba sisteminin tekrar düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur:

“Şehrin su sistemi ihtiyaçlara göre tekrar düzenlenmelidir ve tadilatı Terkos Gölü tesisatından başlanmalıdır. 40 sene önce kurulmuş olan 100’er beygirlik altı buharlı tulumba sayesinde gölün suyu 114 rakımlı bir tepe üzerinde olan Çakma Boğaz’da inşa edilmiş alana sevk edilmekte, oradan da şehre ulaştırılmaktadır. 20 sene önce bunlara 100’er beygirlik iki tulumba daha eklenmiştir. 20-25 yıl sonra bu tulumaların fenne göre değiştirilmesi gerekirken 40 senedir değiştirilmemiştir. Sık sık tamire ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca bu eski tulumba sisteminin sarf ettiği kömür miktarı yeni sistemin iki katıdır.”¹⁸

Yazıda, kişi başına düşen yeterli su miktarının kaç metrekiplük olması gerektiği de belirtilmiştir:

“Terkos’tan 31.285 metre kargir bir mecra ve 15 adet dökme demir sifonlarla Kağıthane sırtındaki süzme havuzuna gelen sular kısmen 600’lük dökme borularla Feriköy’deki kargir su haznesine ve 400’lük borularla Edirnekapı’daki hazneye ulaştırılmaktadır. Hazneler de şehrin ihtiyacına yeterli gelmemektedir. Hazneler de fenne uygun bir şekilde büyütülmelidir. Bir de bir sıkıntı durumunda şehrin susuz kalmaması için sular süzme havuzundan haznelere ikişer boru ile sevk edilmelidir. Boruların çapı artırılıp yahut daha yüksek su hazneleri vücuda getirilerek suyun tazyiki artırılıp şehre ihtiyacına uygun su dağıtılmış olur. İstanbul ve Beyoğlu’na günlük ortalama 30.000 metrekiplük su dağıtılmaktadır. Bu suyun 24.000’i Terkos, 5.100’ü Kırkçeşme, Halkalı ve Taksim sularından, 900 metrekiplük ise Kağıthane sularından sağlanmaktadır. Günlük 30000 metrekiplük su İstanbul için oldukça azdır. Bu su nüfus başına günlük 40 litre suya denk gelmektedir ki bu miktarda sağlıklı bir yaşamın

17 Osman Nuri, “İstanbul’da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi”, 132-142.

18 Osman Nuri, “İstanbul’da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi”, 132-142.

sürdürülebilmesi için çok yetersizdir. Fransa'da nüfus başına 150-200, Almanya'da nüfusu 5000 den az kasabalara 50-100, 5000'den fazla şehirlere 120, daha büyük şehirlere 150-200 litre su düşmektedir. İstanbul'un gerçek su ihtiyacı 90000 metreküptür. Terkos Şirketi 24.000 metreküp su sevk etmekte iken arttırmaya çalışmış 30000 litre sevk ettiğini iddia etmiş ancak 30.000 metreküpe ulaşamamıştır.”¹⁹

Şirket su hatlarını uzatmayı taahhüt etmiş; ancak bunu da gerçekleştirmemiştir. Sadece yangın havuzlarına su vermek gibi kısıtlı çalışmalar yapmıştır:

“Bir diğer durum ise Şirket Florya Çiftliği'ne diğer yandan Karadeniz sahiline kadar su hattını uzatmayı taahhüt etmiş ancak çalışmalara başlamamıştır. Üç ay içinde keşfiyat yapıp üç ay sonra da işe başlanması gerekir. Bakırköy ile Yeşilköy ciheti bir sene, diğeri ise iki sene de bitirilmelidir.

Mukavelenin üçüncü maddesinde şirket, Nafia Vekaleti'nin onayladığı karakollara, askeri binalara, polis merkezlerine mevcut borularla su verecektir. Şirket İstanbul'da, Beyoğlu'nda, Galata'da, Boğaziçi'nde gerek mevcut gerekse şehremanetince talep ve Nafia Vekaleti'nce tasdik edilen mahallere yapılacak yangınla ilgili tesis, hazne ve havuzlara ücretsiz su verecektir. Şirket sadece yangın havuzlarına su vermekten başka bir görev yapmak istememektedir.”²⁰

Terkos Su Şirketi'ne bazı tekliflerde bulunulmuş; ancak şirket bu talepleri gerçekleştirmemek için zorluk çıkarmıştır:

“Evkaftan devralınan ya da belediyece inşa edilen park ve bahçelere de ücretsiz su verilmeli, su mecrası güzergahlarına denk gelen köylere de ücretsiz çeşme yapılmalıdır. Bunun yanında belediyenin kendi belirleyeceği şekil ve hacimde yangın musluğu, su havuzu inşası ile Beyoğlu, Galata ve İstanbul'a su verilmesini istemesi hakkıdır. Belediye binalarından alınacak suyun ücreti ise %50 indirimli olmalı ve abonmanlardan da su saatlerine bakılarak ücret alınmalıdır. Sıralanmış olan bu teklifler önceden şirkete sunulmuş ve şirketçe kabul edilmiş olmasına rağmen şirketin bunu yeni bir taahhüt olarak göstererek zorluk çıkaracağı düşünülmektedir.”²¹

Önemli noktalardan biri de şehre gelen suda kolibasili miktarının fazla olmasıdır. Bu halkın sağlığını tehdit etmektedir. Şirketin masraftan kaçınması bu duruma sebebiyet vermiştir. Osman Nuri Ergin bu konuda da öneriler sunmaktadır:

“Mukavelenin diğer bir maddesi ise Terkos'da kurulmuş filtre havuzlarının iptal edilerek Kağıthane sırtlarında son sistem süzme havuzları yapıp şehre temiz su dağıtılması gerekliliğiyle ilgilidir. Şirket Terkos Gölü ve Kızıl Dere'nin ağzından bir kilometre yüksekliğe kadar olan mahalden su almayı taahhüt etmiştir. 1303 tarihli bir mukavelede suyun bozuk

19 Osman Nuri, “İstanbul'da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi”, 132-142.

20 Osman Nuri, “İstanbul'da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi”, 132-142.

21 Osman Nuri, “İstanbul'da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi”, 132-142.

olduğu belirtilmiştir. Şirketin içilebilecek suyu şehre dağıtma zorunluluğu diğer maddede geçmektedir. Sular temiz menbalardan toplanacak ve klor oranı miligramda 15'i geçmeyecek, suda tortu olmayacaktır. Lakin yetersiz bir süzgeç ve süzme havuzu hatta bazen de hiç havuzdan dahi geçmeyerek suyun şehre ulaştırılması yüzünden suda sıkıntılar mevcuttu. Kağıthane havuzunun açılış töreni yapıp suları incelendiğinde suların kirli olduğu ortaya çıktı. Göl suyunda santimetre küp içinde 4300, ilk süzmeden sonra 3000, tam süzmeden sonra ise 600 bakterinin kaldığı tespit edildi. Suda kolibasili mevcuttu. Su havuzları sıhhi ve fenni kurallara uygun olmalıydı. Şirket bu konuda masraftan kaçıp halkın sağlığını tehlikeye atmıştı. Süzme havuzlarının sağlığa uygun olması için masraftan kaçınmayıp su teşrih sahası genişletilmeli, Kağıthane süzme havuzundaki sıkıntılı zamanlarda gölün suyunu direk şehre dağıtan vana açılırken halka haber verilmeli, su tahlilleri sürekli yapılmalı, Terkos Gölü'nü kirlilikten kurtaracak tedbirler alınmalı, süzme havuzlarının kumları temizlenmeli, emanetin istekleri yapılmalıydı.”²²

Şirketten talep edilen diğer maddeler de aşağıda sıralanmıştır:

“Diğer bir konu ise mukavelede yer alan şirketin her metreküp su başına yirmi para aidaat vermesi karardır; aslında şirket 40 para vermeli ve toplam bu para senelik 40.000 liradan aşağı olmamalıdır.

Yeni bir mukavele yapılacağından dolayı gelecekteki hususların da ele alınması gerekmektedir. Bunlar; şirketin çalışanlarının altı ay içinde Türklerden oluşacağı, Avrupa’da kabul gören yeni su saatlerinin kullanılmaya başlanacağı, şirketin döşeyeceği boruların her kilometresi için emanete 100 kuruş ödeyeceği, şirketin suyun her metreküp satışında emanete senelik 20.000 liradan az olmamak üzere para vereceği, cadde ve sokaklarda su yollarının tesviyesi halinde su yollarının değiştirilmesi gerekirse inşaat masrafinin şirketçe karşılanacağı gibi maddelerdi.”²³

Osman Nuri Ergin’in yukarıda yapmış olduğu tespitler; su şirketlerinin verimli çalışmadığını, hizmet vermekten ziyade tamamen kendi çıkarlarını gözetmeye başladıklarını göstermesi açısından önemlidir. Ergin, “Halkın bizde Batı’da olduğu gibi rahat bir şekilde elektrik, gaz ve su gibi ihtiyaçları şirketten dolayı karşılanamamaktır.” der. Şirketlerin evlere su getirememesini, suyun çoğu zaman bitmesini, çok pahalı ve kirli olmasını eleştirir. En önemlisi de bu durumlara; suların klorlanması, su borularının genişletilmesi ve su haznelerinin yapılması gerektiği şeklinde çözüm önerileri getirir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, bu şekilde eleştirel bir bakış açısıyla bazı aksaklıkların saptanıp düzeltilmeye çalışılması şehir yönetimi ve belediyecilik açısından önem arz eder. İmtiyazlı şirketlerin kendi yararlarını gözetmesi, belediyeyi düşünmemesi ve başına buyruk davranması; ileriki yıllarda şirketlerin devlet tarafından alınmasıyla sonuçlanacaktır.

22 Osman Nuri, “İstanbul’da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi”, 132-142.

23 Osman Nuri, “İstanbul’da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi”, 132-142.

İstanbul'da Su İle İlgili Yapılan Çalışmalar

1924'e gelinceye kadar İstanbul Belediyesi'nin şehir sularıyla herhangi bir alakası yoktu. O zamanlarda Kırkçeşme ve Halkalı sularıyla bu sulara ait bent ve mecralar Evkaf İdaresi tarafından yönetiliyordu. Su ile ilgili tam manasıyla bir şeyler yapılana kadar sadece Kanlıkavak Suyu demir borularla Baltalimanı'na, Kayışdağı ve Çamlıca suları da Kadıköy- Üsküdar civarına getirilebilmiştir. Kanlıkavak Suyu için 9.996, Kayışdağı Suyu için 63.533 ve Çamlıca suları için de 49.456 lira yani toplam 222.481 liralık bir masraf yapılmıştır. Bunların dışında yalnız Bakırköyü'ne su getirmek için alınan borular buralarda kullanılmıştır.²⁴

İstanbul'un sularının idaresi kararı TBMM'nin kararıyla 341 yılından itibaren Evkaf İdaresi'nden alınıp Şehremaneti'ne verilmiştir. O tarihten sonra şehrin suları Umur-ı Meyahiye tarafından fenni ve sıhate uygun bir biçimde suyolları ve sebillerin geneli kısmen ya da yeniden tamir edilmiş ve eski su boruları değiştirilmiştir.²⁵

1924'te Makriköy Çeşmesi'ne su getirilmiş ve Sipahi Çeşmesi inşaatı gerçekleştirilmiştir.²⁶ 1925 yılında ise aşağıda sıralanmış olan tamirat ve çalışmalar yapılmıştır.

Su yollarıyla ilgili yapılan çalışmalar:

Aksaray'da Şermin Çavuş Suyu tamiri, Taş Kasap'ta ana su yolu tamiri, Azap Kapı'daki, Taksim su yolu tamiri, Beyoğlu'nda Cezayirli Hasan Paşa su yollarının tamiri, Koca Mustafa Paşa Cami cari su yolunun tamiri, Unkapı'na akan su yollarının tamiri, Yedikule civarına akan su yollarının tamiri, Edirnekapı dahilinden geçen ana su yollarının tamiri, Yedikule ve Samatya cihetine akan su yollarının tamiri, Anadolu Hisarı su yollarının tamiri, Cerrahpaşa su yolunun tamiri, Fatih ana su yolunun tamiri, Eyüp'te Bahariye Caddesi ana mecrası su yolunun tamiri, Haric-i surda Bayram Paşa su yolları tamiri, Koca Mustafa Paşa'da Kanlı Sokak su yolunun tamiri, Erenköy Seyit Paşa Çeşmesi su yolunun tamiri, Hacı Mansur Sokağı'nda Kağıthane menba suyu yollarının tamiri, Taşdelen menba su yolu tamiriyle sıhhi surette akışın sağlanması, Bozdoğan Kemerinden akan su yolları tamiri, Hekimoğlu Ali Paşa su yolları tamiri, Paşabahçe su yolları tamiri, Bank-ı Osmani bitişiğindeki su yolları tamiri, Edirnekapı su yolları tamiri, Mirgün'de Reşit Paşa Mahallesi'ndeki su yolunun tamiri, Benlizade Raşit Efendi Vakfı su yolunun tamiri, Bayezit su yolunun Çukurhan mevki 600 metrelik dolma mecranın tahliye tamiri, Cendere ile Burgaz arasındaki Kağıthane menba su yollarının tamiri, Küçükköy su yolları tamiri, Kasımpaşa su yolları, Pangaltı'da hamam arkasında Acı su yolu, Tünel meydanındaki Taksim su yolları, Haric-i surda beylik su yolları, Kadurğa'ya akan su yolları, Küçük Pazar su yolları, Nişanca cihetine akan su yolları, Topkapı'da Ahmet Paşa Cami su yolları, Süleymaniye su yolları, Şehzade İmaret su yolları.²⁷

24 Osman Nuri, "İstanbul Belediyesi'nin Yedi Senelik İcraat ve İmaratı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 45, (1928), 517-532.

25 "İstanbul Suları", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 19, (1926), 281.

26 "Mazbata-ı Cevabiye Üzerine Amiz Beyefendi'nin İzahnameleri" *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 4, (1340), 83.

27 "İstanbul Suları", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 19, (1926), 281-283.

Çeşmelere suyun getirildiği su yollarında da zamanla gerçekleşen ya da dış etkenlerden kaynaklanan bazı tahribatlar neticesinde tamiratlara ihtiyaç duyulmuştur. Çeşme su yollarıyla ilgili yapılan çalışmalar şunlardır:

Aksaray Tramvay Caddesi Çeşme su yolunun tamiri, Aksaray- Sülüklü Çeşmesi 'nin su yolunun tamiri, Salkım Söğüt Çeşmesi su yolu tamiri, Yenibahçe Hastahanesi bitişiğindeki çeşme su yolunun tamiri, Şehremaneti Dibek Çeşmesi su yolunun tamiri, Cerrahpaşa civarında Üç Çeşme su yolunun tamiri, Kaba Sakal'daki çeşmelere akan ana su yolu tamiri, Hobyar Çeşmesi su yolunun tamiri, Saraçhane başındaki çeşme ana su yollarının tamiri, Aksaray'da İsmail Ağa Mahallesi 'ndeki çeşme su yolunun tamiri, Yeni Tevkiyhane arkasındaki çeşmeler su yolunun tamiri, İshak Paşa civarına akan su yolunun tamiri, Alemdar Caddesi 'ndeki Hamidiye Sebili su yolunun tamiri, Bayezid Meydanı 'na nazır çeşme su yolunun tamiri, Eyüp'te Düğmeciler Çeşmesi su yolunun tamiri, Sofiler Çeşmesi su yolunun tamiri, Ali Fakih Mahallesi 'ndeki Kasap Aziz Çeşmesi su yolunun tamiri, Aksaray'da Acı Çeşme su yolunun tamiri, Akbıyık Çeşmesi su yolunun tamiri, Cerrahpaşa Kürkcübaşı Çeşmesi su yolunun tamiri, Kızıltoprak'ta Selami Çeşmesi su yolunun tamiri, Alaca Hamam'daki Acı Çeşme su yolunun tamiri, Küçük Mustafa Paşa'da Cibali ve Çınar Çeşmeleri su yolunun tamiri, Beyazıt'ta Emin Bey Mahallesi çeşme su yolunun tamiri, Sultan Süleyman Çeşmesi su yolları tamiri, Eyüp'te Çarşıbaşı'ndaki çeşme su yolunun tamiri, Yenikapı'da Soğancılar içindeki çeşme su yolunun tamiri, Topçular Cami'ne akan çeşme su yolunun tamiri, Haric-i Surda Ebusuud Vakfı çeşme su yolunun tamiri, Cerrahpaşa'da CambaziyeÇeşmesi su yolunun tamiri, Beylerbeyi'nde Hacı Hesna Hatun Çeşmesi su yolları tamiri, Kanlıca su yolları tamiri, Ortaköy'de Feriye Çeşmesi su yolları tamiri, Yüksek Kaldırım Çeşmesi su yolları tamiri, Arnavutköy Çeşmesi su yolunun tamiri, Zeynel Abidin Vakfı Çeşmesi su yolunun tamiri, Uzun Yusuf Mahallesi 'nde İbrahim Ağa Çeşmesi su yollarının tamiri, Salma Tomruk Çeşme su yolunun tamiri.²⁸

Suyun halka ulaştırılmasında son basamak olan çeşmeler gerek işlevleri gerekse mimari özellikleri bakımından önem taşır. Daha önceki dönemlerde yapılmış olan çeşmelerden tadilat ve tamirat isteyenlerin bakımı yapılmış, ihtiyaç dahilinde de yeni çeşmeler inşa edilmiştir:

Yusuf Paşa Çeşmesi tamiri, Vefa'da Sabunhane Çeşmesi tamiri, Halıcılar Çeşmesi tamiri, Halıcılar Çeşmesi tamiri, Kabasakal'daki iki çeşme yolunun tamiri, Bayezit'ta Mercan Ağa Cami su yolunun çeşmesi, Horhor Çeşmesi tamiri, Mirgün Çeşmesi tamiri, Boyacıköy Çeşmesi tamiri, Hoca Paşa Çeşmesi tamiri, Yedikule Narlıkapı Çeşmesi, Yıldız civarında Dikilitaş'a Kağıthane menba sularından Cumhuriyet ve Halk Çeşmeleri namıyla iki yeni çeşme inşası, Üsküdar'da Nuh Kuyusu Caddesi'ne yeniden çeşme inşası, Kumkapı'da Nişancı Cami bitişiğine yeniden çeşme inşası, Küçük Mustafa Paşa'da Cerrah Ali Bey Caddesi'ne yeni Cumhuriyet Çeşmesi inşası, Sarıyer'de yeni çeşme inşası, Atpazarı'nda Çırçır Mahallesi'ne yeniden çeşme inşası, Sultan Ahmet'te Mahmut ana çeşmesi, Eyüp'te Kuru Çeşme, Eyüp'te Hayrettin Paşa Çeşmesi, Küçük Pazar'da Kible Çeşmesi, Nur-ı Osmaniye Cami Çeşmesi, Kuzguncuk'ta Selim Efendi Çeşmesi, Beylerbeyi'nde Hamit-i Evvel Çeşmesi, Beylerbeyi'nde Abdullah Ağa Çeşmesi, Çengelköyü'nde Kavas Başı Çeşmesi, Kuzguncuk Çeşmesi, Canfeda Hatun Çeşmesi, Dolmabahçe Çeşmesi, Nişantaşı'ndaki Osman Bey civarında Kağıthane menba suyuna yeniden çeşme inşası.²⁹

28 "İstanbul Suları", 281-283.

29 "İstanbul Suları", 281-283.

Osmanlı döneminde isale hatlarıyla şehre su getirilmiştir. Bu yolla şehre getirilen sular belli bölgelerde inşa edilen ve adına maksem denilen merkezlerde toplanmış ve bu maksemlerden de suyun, su dağıtma sandığı ve değişik çaplardaki lüle'ler (boru) ile çeşmelere ve değişik yapılara su dağıtımını sağlanmıştır.³⁰ Zarar gören ve eskiyen borular tamir edilmiştir:

Üsküdar 'da Mihrişah su yolunun bir kısmının büyük borularla değiştirilmesi, At Pazarı Kemeri üzerinden geçen kalın su borularının tamiri, Laleli 'ye cari ana çeşme su yolunun kısmen boruyla değiştirilmesi, Süleymaniye Caddesi 'ndeki künk su yolunun büyük boruyla değiştirilmesi, Küçük Çamlıca menba su yolu yeniden boru döşenmesiyle suyunun sıhhi surette isalesi, Koca Mustafa Paşa 'da Bakırcılar Çeşmesi 'nde su yolunun yeni boruyla döşenmesi, Maçka 'da Valide Çesmesi su yollarının demir dökme boruyla değiştirilmesi, Teşvikiye Caddesi 'ne akan su yollarının dökme demirboruyla değiştirilmesi, Sultan Ahmet ve Nur-ı Osmaniye su yollarının demir dökme boruyla döşenmesi, Laleli su yollarının demir dökme boruyla değiştirilmesi, Ayvansaray Caddesi su yollarının demir dökme boruyla değiştirilmesi, Kadıköy çeşmeleri yollarının demir dökme boruyla değiştirilmesiyle işlemeyen sekiz çeşme ile yeniden inşa olunan on adet çeşmeye su isalesi, Beyazıt 'ta Kağıtçılar 'da işlemez durumdaki çeşmeye su isalesi, Beyazıt 'ta Yahni Kapan Çeşmesi su isalesi, Cağaloğlu çeşmeleri kullanılmaz durumdaydı-suyu isale olundu, Rami 'de Busenak Mahallesi 'nde yenilenmiş çeşmeden su isalesi.³¹

Sayılan başlıklar dışında da tamirat ve inşa çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar aşağıda sıralanmıştır:

Kırkçeşme sularının ana salma mecrasının tamiri, Salkım Söğüt Caddesi 'ndeki çeşme haznesi su yolunun tamiri, Süleymaniye yangın musluğu su yolunun tamiri, Alemdar Çeşmesi su yolunun tamiri, Bozdoğan Kemeri 'ndeki kütüklerin tamiri, Cendere Fabrikası 'nda su elektrik tesisatı tamirata, İtfaiye Garajı 'na su isalesi, Şehzadebaşı yangın havuzları tamiri, Aksaray Baki Efendi Caddesi, Beylerbeyi 'nde Hamid-i Evvel Şadırvanı, Çengelköyü 'nde Köy Cami Şadırvanı, Ayvad Bendi, Güzelce Kemer, Bakraç Dere, Şehremini 'nde Dibek Çeşmesi yangın musluğu isalesi, Fatih 'te Leblebiciler Terazisi, Eğrikapı 'daki su maksemi Beyazıt merkezi ittisalindeki terazi tamiri, Eyüp Eski Yeni Caddesi 'ndeki su terazisi tamiri, Fatih su terazisi su yolunun tamiri, Galata 'daki cami havalisinde inşa olunan helalara su isalesi, Şehzade su haznesinin tamiri, Ayvansaray Terazisi tamiri.³²

Yine 1925 yılında Kanlıkavak Suyu'nun şebekeye dağıtılacağı depoya getirilme çalışmaları sona ermiştir.³³ 1926 yılında da birçok çeşme, su yolu tamiri ve inşası, bazı yerlere yeniden su borusu döşeme gibi işlerle birlikte Boğaziçi, Mezbağa, Kalfaköyü, Bahçeköyü gibi yerler civarında 56 tamir, inşa ve ıslah çalışması gerçekleştirilmiştir. 4 Hamidiye, 9 Vakıf Suyu

30 “Osmanlı Dönemi Su Yapıları.”Restoraturk, erişim 15 Şubat 2020, <http://www.restoraturk.com/index.php/mimarlik/319-osmanli-donemi-su-yapilari>

31 “İstanbul Suları”, 281-283.

32 “İstanbul Suları”, 281-283.

33 “Cumhuriyet Çeşmesi, Kanlıkavak Suyu'nun Resm-i Küşad”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 14, (1341), 75.

çeşmesi yapılmış ve iyileştirilmiş; Mahmudiye bendi onarılmış, su keşif çalışmaları meydana getirilmiş ve vakıf suları şebeke haritası tamamlanmıştır.³⁴

1928 yılında ise Kayışdağı Suyu'nun ilk kısmı tamamlanmış ve parası tamamen verilmiş; ayrıca Çamlıca sularının Üsküdar'a ulaştırılma çalışmaları devam etmiştir.³⁵ Evkaftan devralınan su bentleri ve suyollarının ıslahına başlanmıştır.³⁶

Yukarıda verilmiş olan bilgiler 1924-1928 yılları arasında İstanbul'da su konusunda yapılan tüm inşa ve yenileme faaliyetlerini göstermesi açısından önemlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında birçok çeşme ve su yapısı inşa edilmiş eskiler de tamirat görmüştür. Bunun dışında su yolları, su terazileri yapılmış, zarar görenler de değiştirilip yenilenmiştir.

Ayrıca sıralanan veriler 20. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da bulunan su yolları ve su yapılarının nerelerde olduğunu göstermesi, durumlarını belirtmesi açısından hem şehircilik hem sanat tarihi yönüyle önemlidir ve bu bilgiler yapıların günümüzde var olup olmamaları ve sağlık durumları konusunda bizlere karşılaştırma yapma olanağı sunar.

İstanbul'da Su Yapıları

İstanbul'da gerek Bizans gerekse Osmanlı döneminden kalma su yapıları mevcuttur. Bu yapılardan bazıları tamir ve tadilat görenek kullanılmaya devam etmiştir. Bunun yanında ihtiyaca göre yeni su yapıları inşa edilmiştir. Bu yapılardan biri de çeşmelerdir. Dergide yer alan 11 Ekim 1925 tarihli yazıda son zamanlarda şehremanetinin 20 kadar yeni çeşme yaptırdığından bahsedilmiştir. Bu çeşmelerden 7'si Kadıköy'de, 1'i Nişantaşı'nda, 1'i Kadırga'da, 5'i Nuhkuyusu'nda, 1'i Kumkapı'da, 1'i Çırçır'da, 1'i Dolmabahçe'de, 1'i Ortaköy'dedir.³⁷ Yine aynı yıl yayınlanmış bir istatistik listesinde İstanbul'da o tarihte toplam 817 çeşmenin bulunduğu belirtilmektedir. Bu çeşmelerden 79'u Üsküdar Şubesi'nde, 8'i Bakırköy, 138'i Beyazıt, 170'i Beyoğlu, 65'i Hisar, 258'i Fatih, 39'u Kadıköy ve 60'ı Yeniköy İdaresi'ndeydi. Adalar Şube-i İdaresi'nde hiç çeşme bulunmamaktaydı.³⁸ Bu veriler su kaynaklarının ve yerleşimin nerelerde daha yoğun olduğunu yorumlayabilmemiz açısından da önemlidir. Verilere baktığımızda Beyoğlu, Fatih ve Beyazıt'ta çeşme sayısının daha fazla olduğunu görüyoruz.

O dönemde açılışı yapılan çeşmelerden bahsedecek olursak bunlardan biri 15 Ekim 1925'te tarihinde Şehremini Emin Bey, Bahriye Kumandanı Celal Bey ve Erkan-ı Harbiye Reisi Ziya Bey öncülüğünde açılışı yapılan Ayaskapı'da inşa edilmiş olan Cumhuriyet Çeşmesi'dir.³⁹ Bir diğer çeşme ise 29 Ekim 1925'te açılışı yapılmış olan Kayışdağı Suyu'nun ilk çeşmesidir.⁴⁰ Kayışdağı Suyu'nun Kadıköy'e nakli sırasında su Erenköy'den geçirilirken Erenköy halkı köylerinde bir çeşmenin yapılmasını şehremanetinden rica etmiş, şehremaneti de bu isteği kabul

34 "İhsayı Kısım", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 30, (1927), 345.

35 Muhiddin[Üstündağ], "Cemiyet-i Umumiye-yi Belediye", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 42, (1928), 328

36 Muhiddin[Üstündağ], "Cemiyet-i Umumiye-yi Belediye", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 42, (1928), 331

37 "Buz Fabrikası, Şehir Çeşmeleri", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 14, (1341), 74.

38 "İstanbul'a Ait Mühim Bir İstatistik", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 16, (1341), 168

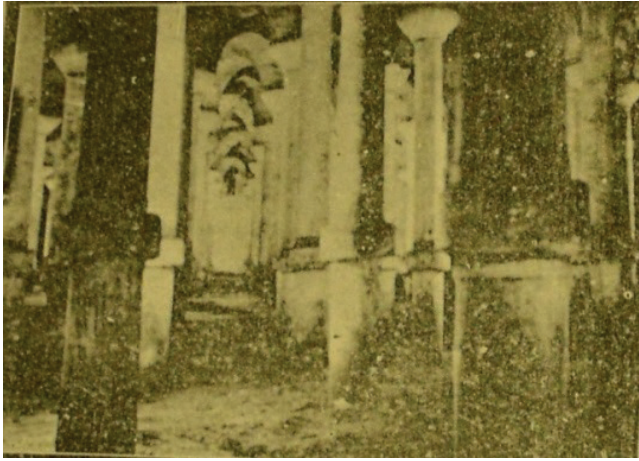
39 "Cumhuriyet Çeşmesi, Kanlıkavak Suyu Resm-i Küşadı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 14, (1341), 75.

40 "Kayışdağı Suyu'nun İlk Çeşmesinin Resm-i Küşadı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 15, (1341), 131.

ederek Erenköy'e bir çeşme inşa ettirmiştir. Erenköyü muhtarı çeşmenin açılış konuşmasında çeşmeye Şehremini Beyefendi'nin ismini verdiklerini belirtmiştir. Diğer çeşme ise 25 Ekim 1925 senesinde Rami Boşnak Mahallesi'nde açılış töreni yapılmış olan Rami Çeşmesi'dir. Bu çeşme 4 metre yüksekliğinde, iki cephesinden su akan; ayrıca büyük bir yangın musluğuna da sahip bir yapıydı. Çeşmenin suyu 1200 metreden getirilmiş ve çeşme için 3700 lira harcanmıştı. Mahalle halkı çeşmenin açılışından duydukları memnuniyeti göstermek amacıyla bir ziyafet düzenlemişlerdi. Rami halkı namına konuşma yapan Kadir Bey konuşmasında, mazideki yönetimlerin diğer ahaliler gibi kendi köy ahalilerini de ihmal ettiğini fakat Cumhuriyet idaresiyle ihtiyaçlarının dikkate alındığı belirtmişti.⁴¹

Bir diğer su yapısı ise sarnıçlardı. Dergide yer alan 1341 tarihli Mehmed Ziya'ya ait makalede Laleli'deki caminin önünden Marmara'ya doğru uzanan alanda bir sarnıcın olduğundan söz edilmiştir. Bu sarnıcın zarif başlıklara sahip 70 kadar sütunu vardır; ancak bilgisiz kişiler yüzünden zamanla pislik ve süprüntülerle dolmuştur. 1332 tarihinde Harita Mühendisi Necip Bey ile İstanbul sarnıçları hakkında eser neşretmiş olan Mösyö Asterigovski durumu tetkik etmiş ve sarnıçla ilgili bir rapor hazırlamışlardır. Sarnıcın üstünün bahçeye dönüştürülmesi, içinin de temizlenmesi teklif edilmiş ama uygulamaya konamamıştır.⁴²

Bahsi geçen bir diğer sarnıç ise Binbirdirek Sarnıcı'dır (Fotoğraf 1). Direklerinin çokluğundan dolayı sarnıca bu isim verilmiştir, ancak gerçekte 224 direğe sahiptir. Tarihi adı Filoksenos'tur. Sarnıç 1925 senesinde Şehremini'nin çalışmalarıyla elektrikle aydınlatılmıştır.⁴³

Fotoğraf 1: Binbirdirek Sarnıcı, İstanbul Şehremaneti Mecmuası 15, 147.

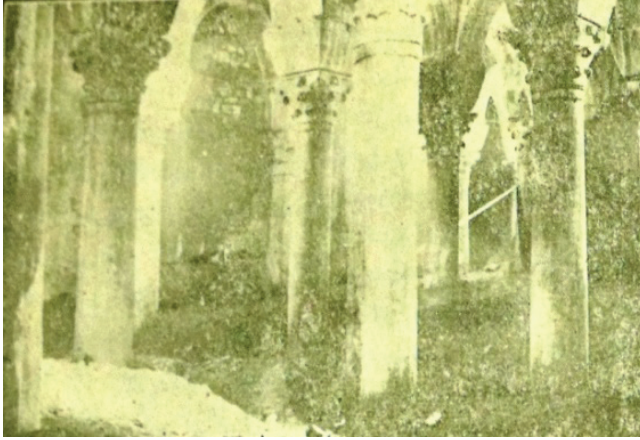
Şerefiye Sokağı (Kadim Teodosyus) Sarnıcı da İstanbul'un önemli sarnıçlarından

41 "Rami Çeşmesi'nin Kışad Merasimi", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 17, (1926), 225.

42 "Mehmed Ziya, "İstanbul'un İmar ve Tezyini", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 9, (1341), 242.

43 "Binbirdirek Sarnıcı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 15, (1341), 147.

(Fotoğraf 2). Sarnıç Şehremaneti binası önünden Pierre Loti Caddesi’ni inerek ulaşılan Şerefiye Caddesi üzerindeki emanet binasının bitişiğinde, emanet bahçesinde bulunmaktadır.42,5 metre uzunluğunda ve 25 metre enindedir. Beyaz mermerden yapılmış gösterişli 32 sütuna sahiptir. Eskiden 27 pencereden ışık almaktayken zamanla değişiklikler yapılmış ve pencereler duvarla örtülmüştür. Şehremini Emin Bey’in gayretleriyle sarnıç elektrikle aydınlatılmıştır. Sarnıcın üstünde bir bahçe ile daire şeklinde üç menfez açtırılmıştır. Sarnıca ışık buradan girmekte ve sarnıçtaki hava akımı bu yolla sağlanmaktadır. Süprütülük haline gelmiş bu yapının düzenlenmesi için Emin Bey çalışmalarında bulunmuştur.⁴⁴

Fotoğraf 2: Şerefiye Sokağı Sarnıcı, İstanbul Şehremaneti Mecmuası 16, 167.

Su kuleleri, yangın havuzları da bahsi geçen diğer su yapılarıdır. Malumdur ki İstanbul çağlar boyunca birçok yangına şahitlik etmiş bir şehirdir. Yangın anında sağlıklı müdahalede bulunabilmek için değişik çözümler üretilmiştir. Küçük şehirlerde su otomobilleri, motorlu tulumbalar kullanılabilecekken büyük şehirlerde sağlam bir itfaiye teşkilatının olması gerekliliği kabul görmüştür. Haydar Bey’in çalışmalarıyla İstanbul sağlam bir yangın ordusu kurulmuş ve suyun olmadığı zamanlarda itfaiyenin yararlanabilmesi için Beyazıt’a bir havuz ve havuzun altına da bir su deposu yapılmıştır (Fotoğraf 3). Beyazıt Havuzu’nun açılış töreni Şehremini Muhittin Bey, Ankara Şehremini (İstanbul eski şehremini) Hakkı Haydar Bey, Ankara ve İstanbul Şehremaneti erkanı ve belediye azalarının katıldığı bir törenle 27 Mart 1926’da yapılmıştır. Açılış töreni esnasında havuzun irili ufaklı 50 fiskiyesinden aynı anda 4,5 metre yüksekliğe sular fıskırmaya başlayıp görsel şölen gerçekleştirilmiştir.⁴⁵

44 “Şerefiye Sokağı Sarnıcı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 16, (1341), 167.

45 “Beyazıt Havuzu'nun Resm-i Küşadı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 20, (1926), 289.

Fotoğraf 3: Sonradan Açılışı Yapılan Bayezid Havuzu, İstanbul Şehremaneti Mecmuası 20, 289

Su kuleleri de önemli su yapılarıdır. Suyu depolamak ya da suya basınç vermek amacıyla kullanılmaktadırlar. Sütlüce'deki soğuk hava deposu ve buz fabrikasının çatısında bulunan iki su kulesi son derece dikkate değerdir (Fotoğraf 4). Kulelerin yüksekliği çatıdan itibaren 13 metredir ve her kule içinde 30 metre küp su barındırmaktadır.⁴⁶

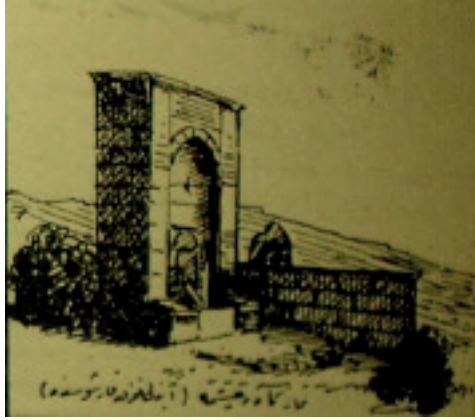
Fotoğraf 4: Soğuk Hava Deposu Su Kuleleri, İstanbul Şehremaneti Mecmuası 26, 90.

Dergide Osmanlı dönemine ait bazı tarihi su yapılarından da bahsedilmiş ve bu yapılarla ilgili fotoğraflar ve çizimler de verilmiştir.

Okmeydanı ile ilgili bir makalede, Okmeydanı'nda eskiden ok atıcılarına ait altı kuyusu ve bir sarnıcı olan bir dergahın olduğu ancak o yıllarda dergahın yalnızca bir minare, bir su haznesi ve yıkık dökük duvarlarının kaldığı, bu ok atma sahasının ait olduğu makam tarafından kiralandığı, kiralyanların da Kulaksız'da Gazi Sinan Paşa Vakfı'na, yine Kulaksız'da Haşimi

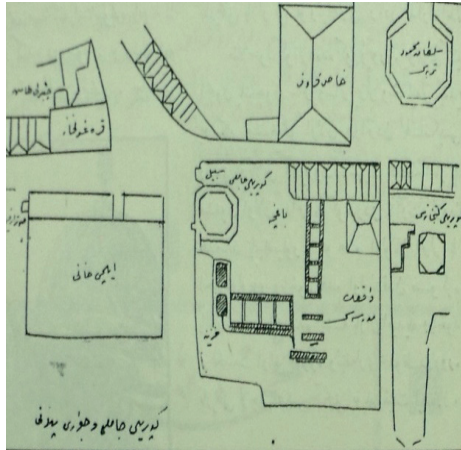
46 “Fabrika Binası ve Makine Aksanı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 12, (1341), 424.

Osman Efendi Çeşmesi'ne, Yeni Çeşme'ye ve birkaç çeşmeye giden suları tarlalarını sulamak için zaman zaman kullanıp suyu kestikleri anlatılmıştır. Yine Piyale Paşa tarafında 1201 tarihini taşıyan Sultan Ahmet Çeşmesi ve çeşmenin üzerindeki zarif namazgah da bu alandaki önemli yapılardandır (Çizim 1).⁴⁷

Çizim 1: Namazgah ve Çeşme, İstanbul Şehremaneti Mecmuası 34, 597.

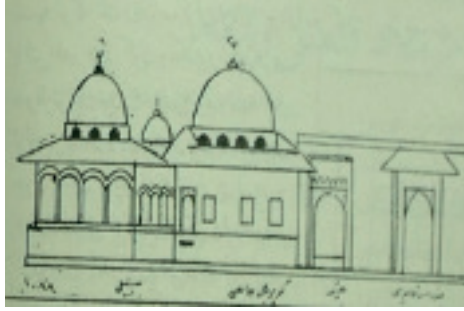
Şehrimize Ait Kıymetli Vesikalar adlı yazıda⁴⁸ ise Köprülü Kütüphanesi'nde bir su yolları haritası olduğu ve bu haritada hamam, cami, sebil gibi birçok mimari yapının çiziminin yer aldığı (Çizim 2-3) ancak birçok önemli yapının son çeyrek asırda yıkıldığı ve o yapıların da ne bir planının çizildiği ne de bir fotoğrafının çekildiği anlatılmıştır.

Çizim 2: Köprülü Cami Sebili, İstanbul Şehremaneti Mecmuası 32, 457.

47 Ahmet Süheyl, "Okmeydanı Park Olamaz mı?", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 34, (1927), 594-597.

48 Ahmet Süheyl, "Şehrimize Ait Kıymetli Vesikalar", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 32, (1927), 454-459.

Çizim 3: Köprülü Cami (sebil solda), İstanbul Şehremaneti Mecmuası 32, 456.

Türk Ev Mimarisi başlıklı yazıda⁴⁹ ise Anadolu Hisarı'ndaki Amca Hüseyin Paşa Yalısı'nda ortada bulunan selsebil ve havuzun fotoğrafı verilmiştir (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5: Amca Hüseyin Paşa Yalısı Selsebil ve Havuzu, İstanbul Şehremaneti Mecmuası 36, 73.

Görürüz ki, İstanbul; çeşme, sarnıç, su haznesi, kuyu, depo, havuz, su kuleleri gibi birçok su yapısına sahip bir şehirdir. 1924-1928 yılları arasında İstanbul'da bulunan yapıların sayıları ve bilgileri şehircilik ve sanat tarihi açısından önem arz eder. Korunmayıp zarar görmüş yapıların neden bu hale geldiğiyle ilgili eleştirilerde bulunulması ve bunların düzeltilmesine yönelik yapılan çalışmalar, belediyenin tarihi yapılara verdiği önemi gözler önüne serer.

Konya'da Su

Konya, dergide İstanbul dışında sıkça bahsedilmiş olan vilayetlerden biridir. 1926'da yayımlanmış olan bir makalede Konya'da elektrik tesisatı yapıldığında bunun neler için faydalı olacağından söz edilmiş ve en büyük faydasının elektrik değirmenleri tesisi konusunda olacağı düşünülmüştür. Bununla ilgili yabancı şirketlerin görüşü alınmış ve bir plan hazırlanmıştır.

49 Ahmet Süheyl, "Türk Ev Mimarisi Hakkında Birkaç Söz", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 36, (1927), 732-737.

Kayadibi Değirmenleri arasında Meram Çayı'ndan istifade edilerek 34 metre yüksekliğinde bir bent yapılacağı ve 3-4 km kanalla da ayrıca 500 kilovat alınacağı kararlaştırılmıştır.⁵⁰

Bir diğer mesele de şehre yeteri miktarda su temin edilmesini sağlayacak bir tesisat yapma zorunluluğudur. Yapılan hesapta her nüfusa 24 saatte 70 litre su gerektiği ve gelen suyun bu miktara ulaşmadığı görülmüştür. Mevcut kaynaktan gelen suların tatlı kaynağın suyu tahlil sonucu içilebilecek nitelikte ve Çayırbağı Suyu'yla aynı ayarda olduğundan buradan saniyede 30 litre su getirtecektir.⁵¹

Dergide İstanbul dışında su konusunda bilgi verilen tek şehir Konya olmuştur. Konya'da bulunan Meram Çayı ve Çayırbağı Suyu'ndan bahsedilmiştir. Suyun elektrik üretiminde kullanılması önerisi de dikkate değerdir.

Batı'da Su ve Su Konusundaki Görüşler

İstanbul'un iktisadi ve imari gelişimi için yapılacak çalışmalarda Batılıların fikirlerine de önemle başvurulmuştur. Örneğin 325 senesinde üç haftalığına fikir alınmak üzere İstanbul'a davet edilmiş olan Paris Belediyesi Baş Mimarı Mösyö Bovar tarihe ve mimariye zarar vermeden sokakların, bahçelerin, suların temizlenmesi önerisinde bulunmuştur.⁵² Batı'da suyun temizliğine son derece önem verilmekteydi. Dergide 1925 yılında Budapeşte Darülfünunu'nda J. Fondarayı tarafından suların tetkiki hakkında neşredilmiş bir yazıdan bahsedilmiştir.⁵³ Bu yazıda suların kirliliğinin hangi yöntemle tespit edildiği anlatılmıştır. Bu yöntemle göre 18 cm boy ve 18 mm yarıçapındaki bir cam borunun üçte birlik kısmına kadar muayene edilecek su konarak on saniye müddetle su çalkalanmalıdır. Sonuçta üzerinde oluşan kabarcıkların adedi ve devamlılık süresi o suyun kirlilik derecesini gösterecektir.

Bir başka yazı ise Amerika'da su dağıtım usulleri ile ilgilidir. Alanında uzman 20 komite yani 300 kişi bir araya gelerek bu eseri oluşturmuşlardır. Bu çalışmaya göre, 100 metre küp suyun içinde kolibasili oranı birini geçemeyecektir. 3000'den fazla merkezde 3.750.000.000 galon suya klor koyulmuştur. Hastalığa neden olabilecek mntıkların sularına da iyot eklenmiştir. Ayrıca 1924 senesinde Amerika'da on bin su dağıtım müessesesi mevcuttur ve Amerika'daki su sarfiyatı İngiltere'dekinden daha fazladır. Kişi başına düşen günlük su sarfiyatı tutarı ise 360 liradır.⁵⁴

Paris suları hakkında da önemli bilgilerle karşılaşılıyor. Paris'te sular üç şekilde temin edilmekteydi. Sular öncelikle bahçe kuyularından, ikinci derecede kemerler vasıtasıyla gelen kaynak sularından, üçüncü derecede ise çeşitli kurumlar tarafından makine yardımıyla Sen Nehri'nden alınmaktaydı. Bütün bu tesisat 3800 hektarlık bir alana kurulmuş 600.000 nüfuslu Paris şehrine günlük 8000 metre küp su vermekteydi ki ücret olarak nüfus başına 16 lira

50 "Konya'da Elektrik Tesisatı ve Su Meselesi", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 26, (1926), 100.

51 "Konya'da Elektrik Tesisatı ve Su Meselesi", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 26, (1926), 101.

52 Bovar, "Mülâhazat-ı İbtidaiye", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 6, (1341), 139.

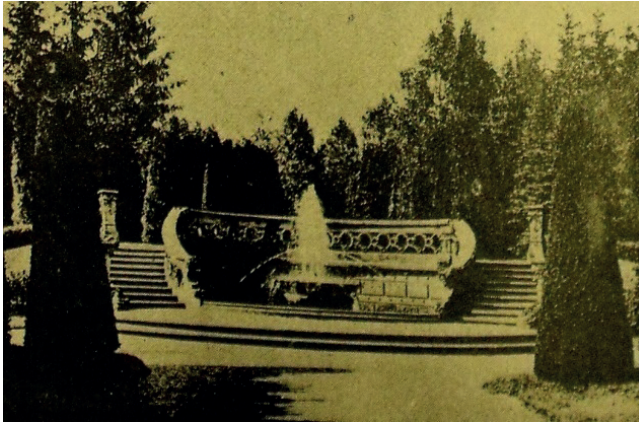
53 "Suların Muayenesi", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 28, (1926), 213.

54 "Su Tevziyatı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 29, (1927), 290.

isabet ediyordu. Bu durum Birinci İmparatorluk zamanında yeniden açılan 107 kilometre uzunluğundaki L'ourcq Kanalı'nın Paris'e isalesine temin ettiği günlük 60.000 metreküp su ile iyi bir duruma getirildi. 1900'den itibaren nüfus artışı, sağlığa ve konfora verilen önemin artması belediye meclisini su miktarını arttırmaya sevk etti ve son yirmi beş sene zarfında gerek içme gerek genel hizmet sularının iyileştirilmesi için büyük çalışmalar yapıldı; ancak su ihtiyacı günden güne arttığı için 1930 senesinde Paris'in mevcut suyundan 250.000 ila 300.000 metreküp fazla suya muhtaç olacağı tahmin edilmekteydi.⁵⁵

Bir diğer önemli yazı ise Hekimpaşazade Muhiddin Bey'in Avrupa gözlemlerini "La Cite Moderne" adlı eserin tercümesindeki bilgilerle birleştirerek asri bir şehrin nasıl olması gerektiği hakkında hem toplama hem de telif niteliğinde yazdığı eserle ilgilidir. Bu eserde şehirlerimiz ile ilgili planlamalar yaparken öncelikle cami, sebil, çeşme gibi muazzam eserlerin asıl şekillerinin korunması gerektiği belirtilmiştir. Zaten Pierre Loti'inde bu konuyla ilgili; "Eğer İstanbul ecanib elinde olsaydı Şarklılığı, Türklüğünü kaybederdi." gibi önemli bir sözü vardır. Görülüyor ki Batı örnek alınıp oradaki gelişmeler takip edilirken unutulmaması gereken bir unsur vardı. O da toplumun tarihini ve geçmişini yansıtan eserleri muhafaza etmek, şehirlerdeki Türk tarzını bozmamaktı.⁵⁶

Polonya'da yollar, hamamlar, lağım, gaz, su yolları ile ilgili bir sergi düzenlendiği gibi bilgilerle de karşılaşılıyor.⁵⁷ Ayrıca Batı tanıtılırken örnek olarak dergiye konulmuş bazı su yapısı fotoğrafları da mevcuttur (Fotoğraf 6-7).

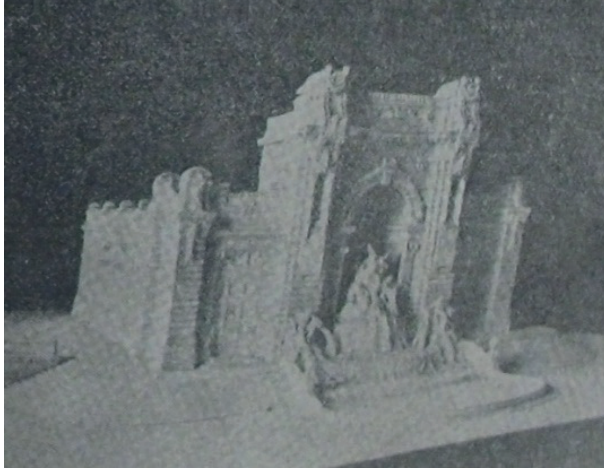

Fotoğraf 6: Hamburg'da Mezarlıktaki Bir Çeşme İstanbul Şehremaneti Mecmuası 39, 149.

55 Rıfât, "Paris Suları", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 29, (1927), 272-273

56 Muhiddin [Üstündağ]. "Asri Şehri (tefrika)", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 26, (1928),46-59.

57 "Müteferrik Havadis-i Belediye", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 11, (1341), 358.

Fotoğraf 7: Meksika’da Bir Su Haznesi, İstanbul Şehremaneti Mecmuası 49, 48.

Elde edilen verilerden de anlaşıldığı üzere İstanbul Belediyesi belediyecilik ve şehircilikle ilgili yaptığı çalışmalarda Batı’nın görüşlerine de başvurmuştur. Belediye; kimi zaman Batı’ya gözlemci gönderip oradaki yenilikleri tetkik ettirmiş, kimi zaman ise Batılı uzmanları davet ederek onlardan şehircilik ile ilgili görüşler almıştır. Alınan fikirlerin genellikle suyun dağıtımına ve temizliğine dair olduğu görülmektedir. Bir diğer dikkat çeken unsur ise yapılacak olan tüm faaliyetlerin şehrin kimliğine ve mimarisine zarar vermeden yapılması gerektiğinin sürekli ve önemle vurgulanıyor olmasıdır.

Sonuç

Su konusunda inceleme yaptığımız 1924-1928 yıl aralığı aynı zamanda Cumhuriyet’in ilk yıllarına tekabül etmektedir. Sayısız zorluğun yaşandığı bu dönemde belediye elinden geldiği ölçüde İstanbul halkının fenni ve sıhhi bir şekilde yaşayabilmesi için çalışmalar yapmıştır. İstanbul coğrafyasında yer alan Halkalı, Terkos, Taksim, Hamidiye, Kanlıkavak, Kırkçeşme, Çamlıca ve Kayışdağı gibi sulardan yararlanmaya çalışan belediye; eskimiş çeşme, su yolu ve su haznelerini tamirattan geçirmiş, gerektiğinde ise yenilerini inşa etmiştir.

Tanzimat’tan başlayıp süregelen Batı etkisi bu dönemde de kendini yoğun bir şekilde göstermiş, şehirleşme ve belediyecilik açısından yapılan çalışmalarda Batı adeta bir model olmuştur. Kültürel öge ve değerlere sahip çıkıldığı, aynı zamanda da Batı’nın yeni fikir ve görüşlerinin benimsendiği bu dönemde, hızlı bir yenileşme ve şehirleşme hareketi görülmüştür. Bu çalışmaların bir yansıması da su yapılarında kendini göstermiş, eski yapılar Türk medeniyetine ait olmasalar dahi korunmuş; gerekenler tamir görüp tadilatından geçirilmiştir. Kendi uzmanları dışında Batılı uzmanların da görüşlerini alarak kendine yeni bir çehre oluşturmaya çalışan İstanbul modern anlamda şehirleşmenin en önemli merhalelerinden birini bu yıllar arasında gerçekleştirmiştir.

Çalışma; Cumhuriyet'in ilk yıllarında su konusunda neler yapıldığını, mevcut ve yok olan su yapılarını, belediyenin benimsediği su politikasını ve yenileşme, şehirleşme hareketlerinde Batı'nın fikirlerinin büyük bir ölçüde önemsendiğini göstermektedir.

Ortaya konulan makale şehircilik ve sanat tarihi açısından yapılacak çalışmalara kaynaklık edebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Ahmet Süheyl. "Okmeydanı Park Olamaz mı?", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 34, (1927): 594-597.

Ahmet Süheyl. "Şehrimize Ait Kıymetli Vesikalar", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 32, (1927): 454-459.

Ahmet Süheyl. "Türk Ev Mimarisi Hakkında Birkaç Söz", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 36, (1927): 732-737.

Ali Suad. "İstanbul'un Yedi Senelik Ahval-i Cüyesi Hakkında", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 33, (1927): 547-548.

"Anadolu Ciheti Su Şirketi", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 47, (1928): 662.

"Anonim Şirket ve İdareler", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 47, (1928): 644-663.

"Beyazıt Havuzu'nun Resm-i Küşadı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 20, (1926):289.

"Binbirdirek Sarnıcı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 15, (1341): 147.

Bovar. "Mülahazat-ı İbtidaiye", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 6, (1341):139.

"Buz Fabrikası,Şehir Çeşmeleri", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 14, (1341): 74.

"Buz Fabrikası", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 14, (1341): 74.

"Cumhuriyet Çeşmesi, Kanlıkavak Suyu'nun Resm-i Küşadı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 14, (1341): 75.

"Cumhuriyet Çeşmesi, Kanlıkavak Suyu'nun Resm-i Küşadı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 14, (1341): 75.

Çay, Dilek. "Şehremaneti Mecmuası'nda Sanat Tarihi Yazıları (1-51. Sayılar, 1924-1928)." Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.

Eyice, Semavi. "İstanbul Şehremaneti Mecmuası", *DİA*. 23:307. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

"Fabrika Binası ve Makine Aksamı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 12, (1341): 424.

Geray, Cevat, Ruşen Keleş, Fehmi Yavuz ve Can Hamamcı. "Şehircilik". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. 9: 2358. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.

Hakkı Tarık Us Süreli Yayınlar Kataloğu. "İstanbul Belediye Mecmuası."

(Erişim: 04 Kasım 2019) <http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/>

"İhsayı Kısım", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 12, (1341): 432.

- “İhsayi Kısım”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 30, (1927), 345.
- İmamoğlu, Abdullah Taha. “İstanbul’un İlk Şehircilik Dergisi: İstanbul Şehremaneti Mecmuası ve Fihristi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/16 (2010): 631-672. Erişim:02.12.2019. <https://docplayer.biz.tr/55125186-Istanbul-un-ilk-sehircilik-dergisi-istanbul-sehremaneti-mecmuasi-ve-fihristi.html>.
- “İstanbul Su Şirketi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 47, (1928): 661.
- “İstanbul Suları”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 19, (1926): 281-283
- “İstanbul’a Ait Mühim Bir İstatistik”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 16, (1341): 168
- “İstanbul’da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 49, (1928): 25-30.
- “Kadıköy’nde Meyve ve Sebze Halinin Resm-i Küşadı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 13, (1341): 29-30.
- “Kayışdağı Suyu’nun İlk Çeşmesinin Resm-i Küşadı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 15, (1341): 131.
- “Konya’da Elektrik Tesisatı ve Su Meselesi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 26, (1926): 100-101.
- “Mazbata-ı Cevabiye Üzerine Amiz Beyefendi’nin İzahnameleri”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 4, (1340): 83.
- Mehmed Ziya. “İstanbul’un İmar ve Tezyini”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 9, (1341): 242.
- Mehmed Ziya. “İstanbul’un İmar ve Tezyini-6”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 9, (1341), 236-245.
- Bovar. “Mülahazat-ı İbtidaiye”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 6, (1341):139.
- Muhiddin [Üstündağ]. “Asri Şehri (tefrika)”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 26, (1928): 46-59.
- Muhiddin [Üstündağ]. “Cemiyet-i Umumiye-yi Belediye”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 42, (1928): 328-331
- Müteferrik Havadis-i Belediye”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 11, (1341): 358.
- Osman Nuri. “Ebniye Kanunu’nun Muadil Maddeleri ve Yangın Yerlerinin İmarı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 10, (1341): 303-304.
- Osman Nuri. “İstanbul Belediyesi’nin Yedi Senelik İcraat ve İmaratı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 45, (1928): 517-532.
- Osman Nuri. “İstanbul’da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 27, (1926): 130.
- Osman Nuri. “İstanbul’da Anonim Şirketler Karşısında Şehrin Hakkı ve Vazifesi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 27, (1926): 132-142.
- “Rami Çeşmesi’nin Küşad Merasimi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 17, (1926): 225.
- Restoraturk. “Osmanlı Dönemi Su Yapıları.” Erişim 15 Şubat 2020. <http://www.restoraturk.com/index.php/mimarlik/319-osmanli-donemi-su-yapilari>.
- Rıfat. “Paris Suları”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 29, (1927): 272-273.
- “Su Tevziyatı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 29, (1927): 290.
- “Suların Muayenesi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 28, (1926):213.
- “Şerefiye Sokağı Sarmıcı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 16, (1341): 167.
- Toprak, Zafer. “Şehremaneti Mecmuası”. *Dünden Bugüne İslam Ansiklopedisi* 7:149. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

